

Комісарчук Юлія Анатоліївна,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету №1 ІПФНПІ Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

НЕПОВНОЛІТНІ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ЯК ОСОБЛИВІ СУБ'ЄКТИ ДОПИТУ

Насамперед, варто зауважити, що злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх властива чимала латентність, тому зареєстровані злочини зазначеної категорії та кількість викритих у їх вчиненні осіб не відображають дійсної картини їх поширення. Фактично їх є набагато більше. Дані офіційної статистики не відображають реальну кількість посягань на статевою свободу та статевою недоторканість неповнолітніх, зокрема, через закритість стосунків у сім'ях, взаємозалежність жертв й злочинців, відсутність соціального контролю за вразливими групами неповнолітніх [1, с. 5].

Неповнолітні стають учасниками кримінальних проваджень у різних ситуаціях: вони можуть стати потерпілими чи свідками злочину. Тут варто зауважити, що спільним наказом Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства освіти і науки та Міністерства охорони здоров'я від 19.08.2014 № 564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» були затверджені нові для України визначення. Зокрема, вдосконалено та уточнено поняття жорстокого поводження з дитиною, відтепер ситуації, за яких дитина стала свідком кримінального правопорушення, внаслідок чого існує загроза її життю або здоров'ю, трактуються як насильство над дитиною [2, с. 10]. Якщо неповнолітні стають учасниками кримінального провадження, вони переживають стрес, тривогу, страх, відчуття вини та сорому і, у більшості випадків, не розуміють мету розслідування, не знають юридичної термінології і свої права у кримінальному провадженні, їх лякають незнайомі люди, ситуація та обстановка.

Неповнолітні – це особливі потерпілі та свідки у провадженні через свій розвиток, когнітивні навички, залежність від тих, хто їх виховує, і пережиту жорстокість [2, с. 3]. Умови і характер провадження також впливають на їхні показання, при цьому КПК України не відображає жодного законодавчого закріплення обов'язку слідчого, прокурора перевіряти інформацію щодо індивідуальних (вікових) особливостей неповнолітнього чи то свідка, чи то потерпілого, проте, цей аспект є важливим для дотримання правомірності дій уповноважених осіб. На думку М. Сашенка, відображення цих особливостей має відбуватися ще на стадії внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (якщо є хоч якісь підстави припускати, що особа є такою, що не досягла 18-річного віку).

Слідчий, прокурор після внесення такого роду відомостей буде усвідомлювати необхідність урахування нестабільного емоційного стану неповнолітнього як з правової так і психологічної точки зору, що допоможе забезпечити права і інтереси особи [3, с. 155]. Тому дуже важливим є планування і підготовка до допиту з неповнолітніми, які постраждали від сексуального насильства. Метою такого допиту є отримання достовірних відомостей, необхідних для розслідування злочину і недопущення повторного травмування неповнолітнього потерпілого чи свідка. Практика показує, що отримати повні і достовірні показання від неповнолітніх потерпілих та свідків, найбільша імовірність під час першого допиту, коли подія кримінального правопорушення ще не є віддаленою у часі. В подальшому, в процесі розслідування, і особливо під час судового розгляду, неповнолітнім властиво змінювати свої показання в силу певних об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Впродовж останніх років проводилося багато наукових досліджень надійності та достовірності показань неповнолітніх потерпілих та свідків. Результати таких досліджень вказують на те, що неповнолітні можуть бути достатньо надійними свідками, і, як потерпілі, давати достовірні показання, але за умови дотримання певних правил:

– ведення допиту у доброзичливій атмосфері у присутності професійних спеціалістів. Так, на думку В. Мозгової, до участі у кримінальних провадженнях щодо сексуального насильства над дітьми має залучатися психолог (педагог не володіє достатніми для такої участі знаннями). З огляду на це, В. Мозгова вказує на окремі аспекти взаємодії особи, яка проводить допит потерпілої дитини, і психолога, а саме: слід передбачити можливість завчасно обговорити із фахівцем стратегію допиту та обсяг інформації, який потрібно отримати під час його проведення. Це надасть можливість визначити тривалість допиту і скласти перелік запитань з урахуванням віку, рівня розвитку та індивідуальних особливостей дитини. За необхідності проведення повторного допиту дитини, важливо забезпечувати присутність одного і того ж психолога (за умови, що він налагодив психологічний контакт з дитиною). Якщо такий фахівець з будь-яких причин не може бути присутнім на допиті, рекомендується, за можливості, перенести цю слідчу (розшукову) дію [4, с. 95];

– проведення допитів у «зелених кімнатах». З метою створення психологічно комфортної атмосфери, а також технічного оснащення, що дозволяє коректно вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати його для ведення слідства (як доказ) без здійснення повторних допитів (попередження повторного травмування) [2, с. 22]. Незалежно від наявності чи відсутності такого приміщення, є низка загальних (мінімальних) вимог до кімнати, де проводиться допит: вона має відповідати потребі дитини почуватися у фізичній та психологічній безпеці під час процесуальної дії [4, с. 95];

– застосування мультидисциплінарного підходу, коли знання одних спеціалістів доповнює знання інших (судова, медична, психологічна, соціальна сфери) [5, с. 14–15];

– сприймати неповнолітнього потерпілого чи свідка як дитину, яка страждає, і лише потім як учасника кримінального процесу [6, с. 86].

В процесі здійснення кримінального провадження щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх необхідно завжди дотримуватися наведених вище правил і пам'ятати, що неповнолітні в силу своїх психоемоційних особливостей не можуть повною мірою захищати себе та відстоювати свої права, оскільки є найбільш вразливою і незахищеною категорією суспільства, тому і потребують особливого ставлення до себе.

Список використаних джерел

1. Денисовський М. Д. Сутність та профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх: навчальний посібник. Львів, Тернопіль: ЛьвДУВС, 2018. 132 с.

2. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: метод. посіб. / Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман.; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: ФОП Клименко. 2015. 114 с.

3. Сащенко М.І. Особливості здійснення досудового розслідування щодо неповнолітніх // Молодий вчений. 2019. № 4 (68) С. 154–156.

4. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 94–104

5. Ведение допроса ребенка, ставшего жертвой сексуального насилия. Международный опыт в области проведения допроса потерпевших детей в рамках судебной процедуры: сб. эффективных методик / пер. з франц. Е. Шишканова, А. Герчик. М.: БИСЕ, 2013. 160 с.

6. Мозгова В. Законодавче вирішення проблеми допиту в суді неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства // Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 2. С. 84–88.

Копан Олексій Володимирович,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ – ЖЕРТВ ЗЛОЧИНУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

Захист і гарантія прав дитини в системі кримінального правосуддя вимагає спільної роботи низки державних органів та інститутів юстиції, фахівців, агентств і дитячих організацій.

Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи з питань правосуддя, дружнього до дитини, особливо наголошують на необхідності мультидисциплінарного підходу до забезпечення